

Ћилимарство

Текст и слике преузети из католога „Стари занати у Србији“

Аутор: Марина Цветковић

Пирот, 1956. година

Пирот, 1890. година

ГЛАТКО КЛЕЧАЊЕ ГУЖЕНКОМ

*„Ој, делијо, делијо
Куд си синоћ ходио?
Сам сам тихо летио
По свијета тешио.“
(Загонетка – сунце)*

Ћилимарство представља најзначајнији сегмент текстилног стваралаштва у Србији.

✘ Сама реч ћилим означава вунену тканину с кудељном, памучном или вуненом основом, израђену најчешће у глаткој техници – клечања. Користио се за прекривање кревета, миндера, за облагање зидова и у мањем обиму за прекривање подова, као драпер, столњак... Представљао је високо цењен део декоративног ентеријерског текстила. Ћилим је имао важну улогу и у друштвеном животу. Тако је у свадбеним обичајима био најлуксузнији део мираза, а користио се и за даривање, за украшавање коња, кућа, шатора... У обичајима везаним за смрт користио се приликом сахрањивања. Тако су се брачни партнери често сахрањивали с половинама једног истог ћилима. Ћилим се поклањао цркви као прилог – за здравље живих или за помен мртвима. Крајем 19. и почетком 20. века ћилими су се неретко користили на јавним политичким манифестацијама и ту су попримили значење националног симбола. Ћилим се често даривао високим државницима и угледним личностима.

Србија, око 1950.
године

Некада су ћилиме производиле жене искључиво у домаћој радиности за потребе властитог домаћинства. Разликовали су се у погледу ликовних, функционалних и техничких карактеристика – од једнобојних, израђених од вуне природне боје, до комплексних, полихромних композиција изведених од најквалитетније вуне у деликатним техникама. У 19. веку, покреће се и занатска производња ћилима, чиме се обезбеђује пласман ових вунених тканина на шире тржиште. Жене су ткале ћилиме за поручиоце или за трговце, користећи при том вунену пређу коју су им они достављали. Предмети су се даље, уз помоћ посредника и мреже трговаца, пласирали на домаће и шире инострано тржиште.

Најјачи ћилимарски центар у Србији био је у Пироту. Ћилимарство је у овом граду у другој половини 19. века, а делом и у 20. веку, представљало најзначајнију привредну грану. У производњи ћилима учествовало је и до две трећине радно способних жена. Ове текстилије нису се израђивале у специјализованим, занатским радионицама, већ у оквиру одређених домаћинстава. Ћилиме су, зависно од величине, синхронизовано ткале две до десет ћилимарки на вертикалним разбојима постављеним у дворишту под стрехом или на другим местима погодним за рад. Ове текстилије израђивали су од fine, танке, и равномерно одређене вуне која се до осамдесетих година 19. века обрађивала искључиво у домаћој радиности, а касније у специјализованим радионицама. Вунена нит била је власната, мека, сјајна и еластична. Основа је добијена предењем најдужих влакана власи вуне која се затим препредала, односно удвостручавала. Од квалитета основе зависио је и квалитет финалног производа – ћилима.

Вуна је бојена код бојација, који су све до краја 19. века користили биљне сировине за производњу боја. За добијање боје

коришћени су корење, листови и плодови биљака: крмеза (Cochenille), варзије (Varzilo – brasile), зердешапа (Curcuma longa), броћа (Rubia tinctorum) и чивита (Indigo). Током бојења додаване су и потребне киселине, базе или метали. Тако су добијане алева (црвена), ђувез (бордо), кавеређија (кафена), вишњеренђија (вишњева), модра (чивитна), отвореноплава (небо) и затвореноплава. Боје су биле мирних тонова и постојане. Крајем века бојаџије су увеле и анилинске боје.

Пирот, 1956. година

Пирот, 1956. година

Ћилими су ткани на вертикалним разбојима техником клечања, несумњиво најлепшом и најсавршенијом глатком техником. Клечање се изводи потком намотаном прстима у тзв. гужвице, замотуљке који се у Пироту називају гуженке. Има их у онолико боја колико је потребно за извођење шаре. При самом ткању важна је извешбаност прстију којима се извлаче жице основе кроз које се умеће потка одговарајуће боје, а затим се наставља с гужвицом друге боје. Шара се сабија тупицом, дрвеним чешљем са зупцима. Зев се на вертикалном разбоју добија помоћу обнителника. Ако се орнамент изводи у правцу основе, јављају се отвори, тзв. решме. Уколико шара иде под косим углом, дијагонално према основи, шупљине се не примећују.

Из широког спектра разноврсних геометријских шара могу се издвојити бројне варијације стилизованих представа дрвета живота с плодовима, птицама, затим михрабе, софре...

Ћилимарке су радиле по поруџбини, а њихова роба је најчешће преко посредника и мреже трговаца пласирана на тржиште. У другој половини 19. века у Пироту су организоване и прве трговачке фирме специјализоване за продају ћилима. Под

утицајем пиротског ћилимарства, ћилими почињу да се израђују и у Књажевцу и у другим центрима у Србији. У 20. веку ћилими се на вертикалним разбојима производе и у Сјеници, Новој Вароши, Пријепољу и др.

И у Војводини су се током 19. века у појединим местима организовано производили ћилими. Пласирани су на немачко и аустроугарско тржиште, па и шире. Ови ћилими, у чијој се ликовности неретко огледају утицаји западноевропских стилова, производили су се на технички усавршеном широком, хоризонталном разбоју. Најзначајнији ћилимарски центри у Војводини били су: Стапар, Кумане, Меленци, Елемир, Тараш, Велики Бечкерек и др.

Пиротски ћилим, “големи
ђулови”

Иако је ћилим у 19. и првој половини 20. века био статусни симбол, њиме су украшавани дворови династија Обреновић и Карађорђевић, а у грађанским кућама заузимао је равноправно место са чувеним оријенталним теписима, деценије савременог дизајна и вештачких материја у потпуности су га потиснули. Колика је њихова вредност говори и податак да су само из београдских станова у току Другог светског рата окупатори конфисковали неколико хиљада пиротских ћилима који можда и данас красе немачке домове. Посматрајући тенденције савременог светског ентеријерног дизајна уочавамо могућност да ћилими поново узму своје значајно место у нашим домовима уносећи топлину и колорит у хладноћу метала и стакла којим обилују наши станови.

Мотиви са ћилима, или ткања са умањеним шарама могу се користити на безброј начина: као декоративни елемент на столицама, јастучницама, торбама, новчаницима и многим другим предметима.

Пиротски ћилим „смирјанска
шара“

Пиротски ћилим „големи
ћулови на диреци“